

QISHLOQ JOYLARDA SERVIS XIZMAT KO'RSATISHNI RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI

Рахимов Зафар Комилович

СамИСИ “Рақамли иқтисодиёт” кафедраси доц. в.б., PhD

ARTICLE INFO.

Kalit so'zlar: Servis, omil, ko'rsatkich, innovatsiya, boshqaruv, tizim, raqamli texnologiya, resurs, tejamkorlik, samaradorlik, sifat, investitsiya, mablag', iqtisodiy xavf-xatar, moliya, axborot.

Annotatsiya

Maqolada qishloq joylarda servis xizmat ko'rsatishni rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar tahlili keltirilgan. Ma'lumotlar muallif tomonidan mahalliy va xorijiy adabiyotlarni tahlil qilish asosida shakllantirilgan.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2023 LWAB.

Qishloqda aholiga servis xizmat ko'rsatishda qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish, mahsulotlarni qayta ishlab chiqarish, bandlik, ekologik va milliy iqtisodiy munosabatlarni rivojlantirish muhim ahamiyatga egadir. Chunki, qishloq aholisining oshib borishi ularning turmush darajasini o'zgarishi bilan birga urbanizatsiya jarayoniga, shuningdek kelgusidagi rivojlanish istiqbollarini shakllantirishda muhim belgilovchi omildir.

Bugungi kunda qishloqlardagi aholining hayot sifatini yaxshilash, qishloqdagi ishlab chiqarish korxonalarining mahsulot miqdorini oshirish, ayniqsa ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar sifatini oshirishga ta'sir etuvchi yuqori sifatli servis xizmatlarini tashkil etish muhim vazifalarimizdan biriga aylanmoqda.

Ma'lumki, har qanday ishlab chiqarish yoki mahsulotlarni yetishtirish jarayoni o'z vaqtida va yuqori sifatli servis xizmat ko'rsatilishini taqozo etadi. Shunday ekan, mamlakat iqtisodiyotini tezkor rivojlanishi sharoitida iqtisodiyotning turli soha va tarmoqlari bilan bir qatorda qishloqda sifatli servis xizmatlarini tashkil etish va eng muhimi ularga turli omillar ta'sirini o'rganishni taqozo etadi.

Qishloqda servis xizmat ko'rsatishni tashkil etish, sohada raqobat muhitini yaratish va omillar ta'sirini o'rganish uchun bir qator muammoli vaziyatlar mavjudligi aniqlanildi:

Birinchidan, byudjet hisobidan moliyalashtirish siyosatida servis xizmat ko'rsatishni milliy innovatsiya tizimida rivojlantirishga haqiqiy ustuvorlikning yo'qligi;

Ikkinchidan, mahalliy boshqaruv organlarining zamonaviy servis xizmat ko'rsatish faoliyatini rivojlantirishda izlanishlarni olib bormasliklari. Shu bilan birga qishloqdagi aholi zamonaviy servis xizmatlariga ehtiyoj bildirishni istamasliklari;

Uchinchidan, eskirgan ilmiy-texnik jihozlar va sinov uskunalari servis xizmat ko'rsatishni amalga oshirishni va yosh mutaxassislar uchun ilmiy faoliyatning jozibadorligini cheklanganligi;

To'rtinchidan, ilm-fan, ta'lim, ishlab chiqarish, servis xizmat ko'rsatish o'rtasidagi tafovut saqlanib qolishi natijasida ta'lim sohasida ilmiy muvoffaqiyatlarga erishish qiyinligi va boshqa shu kabilardan

iborat.

Olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qishloqda servis xizmat ko'rsatishni tashkil etish uchun servis faoliyatiga ta'sir etuvchi omillarni rivojlantirishga e'tibor qaratish muhim o'rinni egallab kelmoqda.

Samarqand viloyatining qishloqlarini o'rganib chiqish davomida, har bir qishloq o'ziga xosligi bilan ajralishi ma'lum bo'ldi. Ayrim qishloqda servis xizmat ko'rsatish sohalari yaxshi rivojlangan, ayrimlarida esa aksincha, turli xil omillar ta'siri sababli ular rivojlanishi bo'yicha orqada. Shuning uchun, qishloqda servis xizmat ko'rsatishga ta'sir etuvchi iqtisodiy, texnik-texnologik va boshqa omil guruhlariga ajratgan holda o'rganish maqsadga movofiqdir (1-rasm).

1-rasmda bayon qilingan natijalardan ko'rinib turibdiki, qishloqda servis xizmat ko'rsatishda rivojlantiruvchi omillarni ta'siri natijasida servis xizmati rivojlanishiga ega bo'linsa to'sqinlik etuvchi omillar bartaraf etilishi oqibatida bu sohada ijobiy natijalarga erishish mumkin bo'ladi.

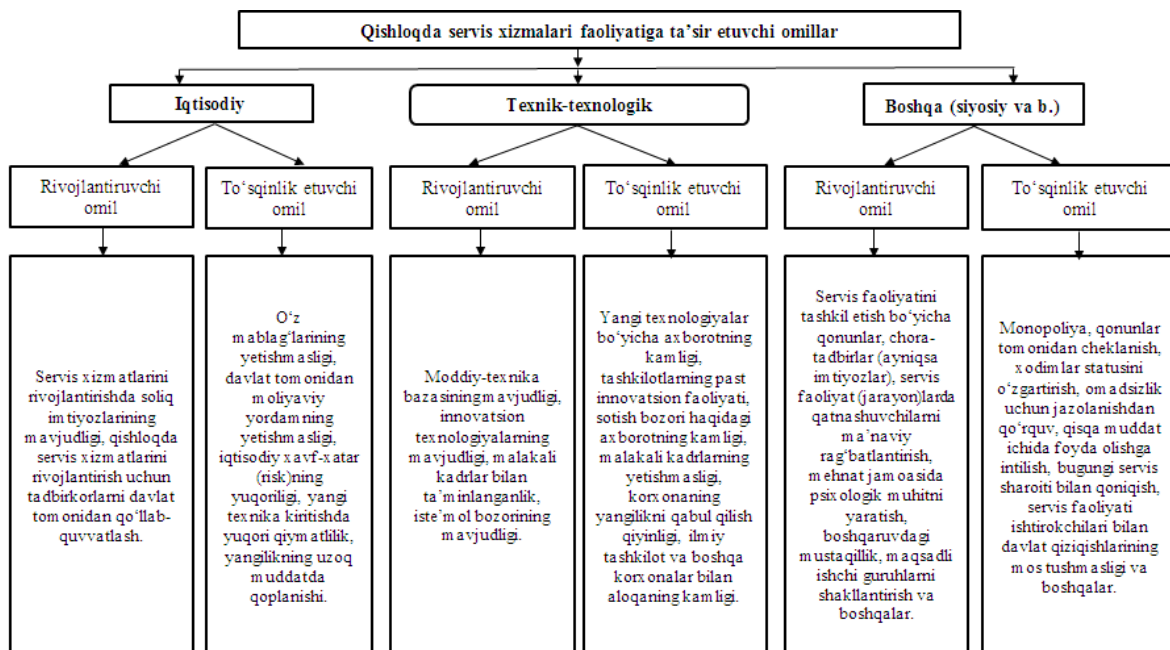
Ishlab chiqilgan qishloqda servis xizmat ko'rsatishga ta'sir etuvchi omillar guruhiga asoslanib, ularning qishloqdagi ta'sir doirasini real holatini aniqlash maqsadida so'rov anketasi usulidan foydalanib tahlillar amalga oshirildi.

Qishloqlardagi aholi (respondentlar)ga servis xizmat ko'rsatishda va uni rivojlantirishga salbiy ta'sir etuvchi omillar ko'rsatilgan 200 dona so'rov anketasi berilib so'rov o'tkazildi.

So'rov anketasida ko'rsatilgan omillarning har biriga aholi (respondentlar) tomonidan to'rt xil javobdan: - asosiy, ahamiyatli, ahamiyatsiz, javob berishga qiynalaman, degan javoblardan birini berdilar.

So'rov anketasini shakllantirishda qishloqlarda servis xizmat ko'rsatishni tashkil etishga ta'sir etuvchi guruhlar iqtisodiy, texnik-texnologik va boshqa omillar deb nomlandi. Omillar guruhi tadqiqot davomida olib borilgan kuzatuvlar va amaliy tajribalar o'tkazilishi natijasida shakllantirildi.

So'rov anketasida keltirilgan qishloqda servis xizmatlarning rivojlanishini baholashning bunday sifat baholash shkalasi universal xarakterga ega.



1-rasm. Qishloqda servis xizmatlari faoliyatiga ta'sir etuvchi omillar¹

¹ Tadqiqot asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Tahlilni amalga oshirish jarayonida biz 200 ta qishloqdagi respondentlardan so'rovnomalarni o'tkazdik va quyidagi natijalarga erishdik (1-jadval).

1-jadval. Qishloqda servis xizmatlari faoliyatini tashkil etishga ta'sir etuvchi omillar² (2020 yil bo'yicha)
(dona hisobida)

T/r	Omillar	Servis faoliyatga ta'sir etuvchi omillarni baholash darajasi				Jami so'rovnomada qatnashganlar soni
		Asosiy	Ahamiyati	Ahamiyatsiz	Javob berishga qiyinalaman	
I.	Iqtisodiy omillar					
1.1.	O'z mablag'ining yetishmasligi	132	13	12	22	179
1.2.	Davlat tomonidan moliyaviy yordamning yetishmasligi	73	41	42	23	179
1.3.	Yangi mahsulotlarga to'lov iste'molining kamligi	42	49	29	59	179
1.4.	Yangi texnika kiritishda yuqori qiymatlilik	102	30	29	18	179
1.5.	Iqtisodiy xavf-xatar (risk)ning yuqoriligi	85	20	23	51	179
1.6.	Yangilikning uzoq muddatda qoplanishi	62	43	37	37	179
II.	Texnik-texnologik omillar					
2.1.	Yangi texnologiyalar bo'yicha axborotning kamligi	142	15	10	12	179
2.2.	Tashkilotning past innovatsion faoliyati	68	55	26	30	179
2.3.	Sotish bozori hakidagi axborotning kamligi	132	24	15	8	179
2.4.	Malakali kadrlarning yetishmasligi	80	50	17	32	179
2.5.	Korxonaning yangilikni qabul qilish qiyinligi	107	20	34	18	179
2.6.	Ilmiy tashkilot va boshqa korxonalar bilan aloqaning kamligi	49	60	54	16	179
III.	Boshqa omillar					
3.1.	Iste'molchilarning servis xizmatga talabining kamligi	52	52	25	50	179
3.2.	Servis faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi normativ hujjatlar va qonunlarning yetishmasligi	63	60	25	31	179
3.3.	Servis faoliyati muddatining noaniqligi	34	36	37	72	179
3.4.	Servis infratuzilmasining rivojlanmaganligi	32	40	64	43	179
3.5.	Texnologiyalar bozorining rivojlanmaganligi	67	44	34	34	179

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, ko'pchilik korxonalarda iqtisodiy omillardan "O'z mablag'ining servis faoliyatini tashkil etishda yetishmasligi" eng ko'p to'sqinlik qiluvchi omillardan biri hisoblanmoqda. So'rov natijalarini tahlil qilishda biz A.Gusev³ taqdim etgan servis faoliyatini rivojlantirishga to'sqinlik ko'rsatayotgan omillar darajasidan salmoqlik koeffitsiyenti bilan

²So'rov anketasi natijalari asosida muallif ishlanmasi.

³Гусев А.Б. Формирование рейтингов инновационного развития регионов России и выработка рекомендаций по стимулированию инновационной активности субъектов РФ: монография/ А.Б.Гусев. – М.: 2008, с. 88.

ranjirovkalash usulidan foydalandik. Ushbu usul tahlil qilinayotgan ma'lumotlarni baholashda qulayliligi va aniqliligi bilan izohlanadi.

Bunda agar omil "asosiy" deb olinsa, unga maksimal salmoqlik koeffitsiyentini 1 ga teng deb olinadi, "ahamiyatli" deganda 0,6 koeffitsiyent, ya'ni 0,5 dan katta bo'lib maksimal 1 ga yaqin hisoblanadi. Baholash "ahamiyatsiz" deyilsa, unda 0,2 koeffitsiyenti tenglashtiriladi. Agar "javob berishga qiynalaman" deyilsa, 0 minimal koeffitsiyenti beriladi.

2019-2020 yillarda qishloqda servis xizmat ko'rsatish faoliyatini tashkil etishga ta'sir etuvchi har bir omilni baholash uchun omil to'sqinlik indeksi hisoblandi. Indeksni hisoblashda quyidagi formuladan foydalanildi:

$$I = \left[\sum_{i=1}^n (X_i \times Y_i) + \sum_{i=1}^n X_i \right] \times 100$$

2-jadval. Qishloqda servis xizmat ko'rsatish faoliyatini tashkil etishga ta'sir etuvchi omillar indeksini baholash⁴

T/r	Omillar	Yillar		I-o'rtacha
		2019	2020	
I. Iqtisodiy omillar				
1.1.	O'z mablag'ining yetishmasligi	78,88	79,44	79,16
1.2.	Davlat tomonidan moliyaviy yordamning yetishmasligi	59,11	59,22	59,17
1.3.	Yangi mahsulotlarga to'lov iste'molining kamligi	34,86	43,13	39,00
1.4.	Yangi texnika kiritishda yuqori qiymatlilik	66,59	70,28	68,44
1.5.	Iqtisodiy xavf-xatar (risk)ning yuqoriligi	53,97	56,76	55,37
1.6.	Yangilikning uzoq muddatda koplanishi	55,64	53,18	54,41
II. Texnik-texnologikomillar				
2.1.	Yangi texnologiyalar bo'yicha axborotning kamligi	74,75	85,47	80,11
2.2.	Tashkilotning past innovatsion faoliyati	61,34	59,33	60,34
2.3.	Sotish bozori haqidagi axborotning kamligi	74,75	83,46	79,11
2.4.	Malakali kadrlarning yetishmasligi	61,01	63,35	62,18
2.5.	Korxonaning yangilikni qabul qilish qiyinligi	65,92	70,28	68,10
2.6.	Ilmiy tashkilot va boshqa korxonalar bilan aloqaning kamligi	58,10	53,52	55,81
III. Boshqa omillar				
3.1.	Iste'molchilarning servis xizmatga talabining kamligi	48,04	49,27	48,66
3.2.	Servis faoliyatni qo'llab-quvvatlovchi normativ hujjatlar va qonunlarning yetishmasligi	56,76	58,10	57,43
3.3.	Servis faoliyati muddatining noaniqligi	44,36	35,20	39,78
3.4.	Servis infratuzilmasining rivojlanmaganligi	47,37	38,44	42,91
3.5.	Texnologiyalar bozorining rivojlanmaganligi	60,00	55,98	57,99

Ushbu formuladan foydalanib 2-jadvalda qishloqda servis xizmat ko'rsatish faoliyatini tashkil etishga ta'sir etuvchi omillar indeksi baholandi.

Omillar indeksini baholashdan maqsad – qishloqda servis xizmat ko'rsatish faoliyatini tashkil etishga ta'sir etuvchi iqtisodiy, texnik-texnologik va boshqa omillar guruhlarining ta'siriga baho berishdan iborat.

⁴So'rov anketasi asosida muallif tomonidan hisoblandi.

Qishloqda servis xizmat ko'rsatish faoliyatini tashkil etishga to'siq bo'lgan omillar indeks koeffitsientlari (3-jadval).

3-jadval. Qishloqda servis xizmat ko'rsatish faoliyatini tashkil etishga to'siq bo'lgan omillar indeks koeffitsientlari⁵

Omillar nomi	Yillar		I-o'rtachasi
	2019	2020	
Iqtisodiy	58,18	60,34	59,26
Texnik-texnologik	65,98	69,24	67,61
Boshqa	51,31	47,40	49,36
Jami indekslar	58,49	58,99	58,74

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2019-2020 yillarda qishloqda servis xizmat ko'rsatish faoliyatini tashkil etishga to'sqinlik etuvchi iqtisodiy guruh omillardan o'rtacha qarshilik indeksi ($I_{o'rt}=79,16$)ga teng, ya'ni so'rovnomada ishtirok etgan 179 ta respondentlardan atigi 20,84 foiz respondent servis xizmat ko'rsatish faoliyatini tashkil etishga tayyorgarligini bildiradi. Buning mazmuni shundan iboratki jami so'rovda ishtirok etgan respondentlardan 20,84 foizi qishloqda servis xizmatlarini tashkil etish uchun barcha iqtisodiy, texnik-texnologik va boshqa imkoniyatlarga ega.

Bunda korxonalar zamonaviy texnika vositalarini olib kelishda o'z mablag'larining yetishmasligi, davlat tomonidan ajratilayotgan moliyaviy yordamning mavjud emasligi, moliyaviy yordam ko'rsatilayotganlariga esa pul mablag'larining kamligini bildiradi. Xizmat ko'rsatish (texnik-texnologik) guruh omillardan eng ko'p o'rtacha qarshilik indeksi yangi texnologiyalar bo'yicha axborotning kamligi ($I_{o'rt}=80,11$)ni tashkil etib, atigi 19,89 foiz servis xizmat ko'rsatuvchi korxonalar zamonaviy texnika-texnologiyalar asosida faoliyat olib borishayotganliklaridan dalolat beradi. Boshqa omillar guruhlaridan eng ko'p o'rtacha qarshilik indeksini texnologiyalar bozorining rivojlanmaganligi ($I_{o'rt}=57,99$)ni tashkil etib, atigi 43,01 foiz korxonalar mamlakatimizda servis xizmat ko'rsatish korxonalarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlanganligini ifodalaydi.

Jadval ma'lumotlaridan xulosa qiladigan bo'lsak, aksariyat qishloqdagi korxonalarda yangicha servis xizmat ko'rsatish faoliyatini joriy qilish qiyin bo'lmoqda, bu – o'z mablag'larining yetishmasligi, servis faoliyatidan foydalanishda qarz mablag'larini olishda qiyinchiliklarning mavjudligi, shuningdek davlat tomonidan cheklangan qo'llab-quvvatlanish bilan izohlanmoqda.

Ma'lumki, qishloqda, ayniqsa qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda tabiiy iqlim sharoiti va ob-havoning o'zgarishi ta'siri yuqori hisoblanadi. Shu sababli, ushbu muammoli iqtisodiy holatni kamaytirish uchun xorijda sug'urta kompaniyalari xizmatlaridan keng foydalaniladi. Samarqand viloyatida o'tkazilgan so'rovnomalar natijalariga ko'ra bunday xizmatdan foydalanish yo'lga qo'yilgan bo'lsada, qishloq aholisining davlat sug'urtalariga ishonchini pastligi sababli sug'urta qilish darajasining yetarli emasligi bilan izohlanadi.

So'rovnoma o'tkazilgan Samarqand viloyati Samarqand tuman "XO'JAMBOBO BIR YUZ BIR" FX, Samarqand tuman "O'ROQOVA MAHBIBI UZUMZORLARI" FX, Samarqand tuman "SHUKUROV ULUG'BEK SAXOVATI" FX, Samarqand tuman "KARIMOVA MINGDONA BOG'LARI" FX, Samarqand tuman "MIZROB OLIMOV GAVXARI" FXlarida qishloqda servis xizmat ko'rsatish faoliyatini tashkil etishga salbiy ta'sir etuvchi omillar sifatida quyidagilar aniqlandi: – o'z mablag'ining yetishmasligi, yuqori iqtisodiy xavf-xatar; sotuv bozorlari haqidagi axborotning yetishmasligi; texnik-texnologik xavf-xatar omillari, jumladan, yangi texnika texnologiyalar haqidagi axborotning yetishmasligi, yangi servis xizmatlarga talabning va malakali kadrlarning yetishmasligi va boshqalardan iborat.

⁵ Tadqiqot asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, servis xizmat ko'rsatishni rivojlantiruvchi ko'rsatkichlarning sifat tahlili o'tkazildi va uning natijasiga ko'ra uni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar quyidagilar hisoblanadi: – O'zbekiston Respublikasi hududlari va qishloqda agrobirja servis xizmat ko'rsatish faoliyatini qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtiruvchi aholi bilan uzviy bog'lash; sug'urta servis xizmat ko'rsatishda rasmiylashtirishni soddalashtirish va qishloqda aholiga servis xizmat ko'rsatuvchi korxonalar faoliyati bilan birlashtirish; qishloqdagi aholiga servis xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarining yagona standart bo'yicha faoliyatini tashkil etish; qishloqda servis xizmat ko'rsatishni texnik-texnologik omillariga: servis xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, servis xizmatlari assortimentini ko'paytirish, mehnat qilish sharoitlarini yaxshilash; qishloqda servis xizmatlarini ko'rsatishda intellektual-madaniy omillari qatoriga: malakali kadrlarni ko'paytirish kiritildi.

Qishloqda servis xizmat ko'rsatishni rivojlantirishga imkon beruvchi omillar quyidagilardan iborat: – infratuzilmaning rivojlanganligi (aloqa xizmatlari, kommunal xizmatlar, yo'llar, avtotransport, temir yo'l, havo yo'llari, kredit-moliya tashkilotlari xizmatlari va boshqalar); aholi daromadlari; doimiy aholi soni; ijtimoiy mehnat salohiyati; tabiiy-iqlim salohiyati; sanoat va qishloq xo'jaligi korxonalarining mavjudligi; servis xizmat ko'rsatish korxonalarining soni; inflyatsiya darajasi; iqtisodiy faol aholi soni.

Ushbu omillar tahlili natijasida qishloqda servis xizmat ko'rsatishni rivojlantirishning quyidagi ilmiy asosi yaratildi: Birinchidan, o'tkazilgan omilli tahlil natijasida qishloqda servis xizmatlarini rivojlantirish va samaradorligini oshirishning omilli tahlil asosidagi xulosalardan kelib chiqqan rivojlantirish yo'llari va yo'nalishlari belgilab berildi; Ikkinchidan, omilli tahlil natijasida qishloqda servis xizmatining foydalanilmayotgan ichki resurs imkoniyatlari ochib berildi; Uchinchidan, olib borilgan omilli tahlil natijasida kelgusida qishloqda servis xizmatini rivojlantirishning ilmiy asoslangan kelajak parametrlarini belgilab berish imkoniyatini yaratadi.

Boshqaruv organlari va qishloqdagi servis xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining innovatsion servis xizmatlarini tashkil etishga qiziqishlarining yetarli darajada emasligi ham asosiy salbiy omillardan biri hisoblanadi.

Aksariyat korxonalarda servis xizmat ko'rsatish faoliyatini tashkil etish uchun unga kiritilayotgan xarajatlarning kelgusida qoplanmay qolish tahdidi ham mavjud. Bu esa, ko'rsatilayotgan servis xizmatlarining rivojlanishiga imkon bermaydi hamda qishloq xo'jaligi mahsuldorligining o'sishiga, mahsulot ishlab chiqarish hajmining oshishiga va sifatining yaxshilanishiga to'sqinlik qiladi.

Umuman olganda, servis xizmatlari faoliyatini qishloqda samarali tashkil etish uchun davlat bosh islohotchi hamda nazoratchi sifatida mamlakatimizning barcha qishloqlarida servis xizmatlarini yuqorida bayon qilingan omillar ta'sirini hisobga olgan holda tashkil etish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentyabrda "2019-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirishning strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5544-sonli Farmoni. [Elektron resurs]. – Kirish yo'li: <https://lex.uz>.
2. Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Дж., Вонг В. Основы маркетинга. — М., СПб., К.: Издат. дом «Вильямс», 1999. – 718 с.
3. Гусев А.Б. Формирование рейтингов инновационного развития регионов России и выработка рекомендаций по стимулированию инновационной активности субъектов РФ: монография/ А.Б.Гусев. – М.: 2008, с. 88.
4. Доугерти К. Введение в эконометрику: Учебник. 3-е изд. / Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 2009. – XIV, 465 с. – (Университетский учебник).
5. Королев В.И. Инновационные территориальные кластеры: зарубежный опыт и Российские условия // Российский внешнеэкономический вестн. –2013. №11. С. 22.

6. Первушина А.С. Зарубежный опыт развития нефтехимических кластеров // Вестн. Самарского государственного экономического университета. –2015. №1 (123). –с.42-47.
7. Пардаев М.Қ. ва бошқалар. Хизмат кўрсатиш соҳасида бухгалтерия ҳисоби, иқтисодий таҳлил ва аудитни такомиллаштириш муаммолари. Республика анжумани материаллари. 2015. 186 бет.
8. Мирзаев Қ.Д., Рахимов З.К. Агросервисни кластерлаш. Иқтисод ва молия илмий-амалий журнал № 3 (135), 2020. 35-44 б.
9. Raximov Z.K. qishloqda servis xizmatlarini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Andijon, 2023.
10. <https://samstat.uz/uz/> – Samarqand viloyat statistika boshqarmasining elektron sayti.
11. https://ru.wikipedia.org/wiki/Alibaba_Group
12. Mirzaev K. J., Rahimov Z. K. CLUSTERING OF AGRO SERVICE //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 6. – С. 731-736.
13. Komilovich R. Z., Komilovich R. Z. The Role and Importance of Modernization of Services in Economic Development //JournalNX. – С. 321-323.
14. Шарипов Т. С., Мирзаева Ш. Н. СОСТОЯНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 36. – С. 27-45.
15. Мирзаева Ш. Н. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПОДДЕРЖКИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И ДЕЛОВОЙ АКТИВНОСТИ ЖЕНЩИН //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 36. – С. 46-56.
16. Nodirovna, M. S. . (2023). Banks and Development of Banking Services in the Republic of Uzbekistan. *Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education*, 2(6), 21–30. Retrieved from <http://univerpubl.com/index.php/semantic/article/view/1910>
17. Mirzaeva Shirin Nodirovna. Foreign Experience in Supporting Entrepreneurship and Business Activity of Women. WEB OF SYNERGY: International Interdisciplinary Research Journal Volume2, Issue 5 Year2023 ISSN:2835-3013 <https://univerpubl.com/index.php/synergy> https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=PWEi6dQAAAAJ&sort=by=pubdate&citation_for_view=PWEi6dQAAAAJ:dhFuZR0502QC
18. Saidakhmedovich S. T., Nodirovna M. S. The State of Implementation of Innovative Projects in the Service Sector in Uzbekistan //Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 375-391.
19. Nodirovna M. S. Creation of an Additional Product in the Service Process in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 635-643.
20. Nodirovna M. S. Problems of Development of the Service Sector in the Context of Digital Changes in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 626-634.
21. Мирзаева Ш. Н. ДАВЛАТ ТОМОНИДАН ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 662-671.
22. Nodirovna M. S. Improving the Mechanisms For Managing Service Processes in Service Enterprises in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 644-652.
23. Шарипов Т. С., Мирзаева Ш. Н. СОСТОЯНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 36. – С. 27-45.

24. Nodirovna M. S. Developing Rural Services and Increasing the Living Standards of the Population in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – T. 35. – C. 653-661.
25. Nodirovna M. S. The Current State of Activity and State Policy in the Field of Economic Development of Service Sector Entities in the Republic of Uzbekistan //Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science. – 2023. – T. 2. – №. 5. – C. 218-226.
26. Baxtiyorovna M. G., Abdukhalilovich S. S., Nodirovna M. S. Directions of Improvement of the Mechanism of State Support of Business Entities //Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress. – 2023. – T. 2. – №. 4. – C. 1-7.
27. Azizbek A. et al. Economics of Service Providing Enterprises Concept of Authority //Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science. – 2023. – T. 2. – №. 5. – C. 366-374.
28. Nodirovna M. S. Developing Rural Services and Increasing the Living Standards of the Population in the Republic of Uzbekistan //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – T. 35. – C. 653-661.
29. Nodirovna M. S. ESTABLISHMENT AND MAINTENANCE OF CENTRALIZED SERVICE AGENCIES IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2023. – T. 11. – №. 1. – C. 631-637.
30. Boliboev A. A. et al. METHODS OF PLANNING PRODUCTION PROCESSES //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 24. – C. 961-964.
31. Nodirovna M. S., Ugli S. T. T., Abduazizovich A. I. WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF GOVERNMENT SERVICES IN THE EMPLOYMENT OF THE POPULATION IN UZBEKISTAN //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 23. – C. 29-37.
32. Yazdonov Q. G., Ubaydullayev B. S., Mirzaeva S. N. THE PROBLEM OF ORGANIZING THE WORKPLACE AT THE ENTERPRISE //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 24. – C. 982-985.
33. Djaborovna P. D. et al. Opportunities for Small Business and Private Entrepreneurship Development in Rural Areas //American Journal of Economics and Business Management. – 2022. – T. 5. – №. 6. – C. 141-145.
34. Boliboev A. A. et al. METHODS OF PLANNING PRODUCTION PROCESSES //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 24. – C. 961-964.
35. Nodirovna M. S., Ugli S. T. T., Abduazizovich A. I. WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF GOVERNMENT SERVICES IN THE EMPLOYMENT OF THE POPULATION IN UZBEKISTAN //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 23. – C. 29-37.
36. Мирзаева Ш. Н. и др. ЎЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА АҲОЛИНИ ИШ БИЛАН ТАЪМИНЛАШ СОҲАСИДА ДАВЛАТ ХИЗМАТЛАРИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – T. 2. – №. 4. – C. 428-438.
37. Nodirovna M. S., Ta'nakulovich T. K., Baxtiyorovich S. J. WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF MEDICAL SERVICES IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 22. – C. 182-186.
38. Шарипов Т. С., Мирзаева Ш. Н. СОСТОЯНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – T. 36. – C. 27-45.
39. Mirzaeva S. N. Ways to Increase Investment Potential in Samarkand Region //International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. – 2022. – T. 9. – №. 2. – C. 471-476.

40. Шарипов Т. С., Мирзаева Ш. Н. СОСТОЯНИЕ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ В СФЕРЕ УСЛУГ В УЗБЕКИСТАНЕ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 36. – С. 27-45.
41. Nodirovna M. S. Foreign Experience in Supporting Entrepreneurship and Business Activity of Women //Web of Synergy: International Interdisciplinary Research Journal. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 654-665.
42. Nodirovna M. S. Banks and Development of Banking Services in the Republic of Uzbekistan //Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education. – 2023. – Т. 2. – №. 6. – С. 21-30.
43. Qarshieva M. S. N. C. M., Shaptakov J. U. The Composition of the Income of Service Workers and Ways of its Improvement (On the Example of Educational Institutions) //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – Т. 4.
44. Nodirovna M. S. FOREIGN TO THE SECTORS OF ECONOMY OF UZBEKISTAN ATTRACTING INVESTMENTS.
45. Сидоров В. А., Турсунов И. Э., Шарипов Т. С. ЭКОНОМИКА ИННОВАЦИЙ: ПРОБЛЕМА ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОРЫВА //НАЗАРЯ ВА МЕТОДОЛОГИЯ. – С. 22.
46. Абдукаримов Б. А. Ички савдо иқтисодиёти //Т.:«Фан ва технология», II. – 2014. – Т. 2008. – С. 224.
47. Шарипов Т. С., Абдукаримов Б. А. Умумий овқатланиш: ҳолати, муаммо ва ечимлар. Монография //Тошкент: Иқтисодиёт. – 2011.
48. Абдукаримов Б. А. ва бошқ. Савдо иқтисодиёти муаммолари. Ўқув қўлланма //Т.: Иқтисод-молия. – 2016. – Т. 504.
49. Sharipov T. S., Uroкова M. G. Sustainable Directions of Employment Relations in the Service Service in Uzbekistan //JournalNX. – С. 503-506.
50. Saidahmedovich S. T. THE CONCEPT OF MANAGEMENT IN ENTERPRISE MANAGEMENT AND ITS SPECIFICITY Kilichova Orzigul Zafar kizi Student Samarkand Institute of Economics and Service.
51. <https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=8879244538802359659&btnI=1&hl=ru>
52. Mirzayeva S. N. Prospects for the Development of Small Business and Entrepreneurship in the Digital Economy //American Journal of Economics and Business Management. – Т. 5. – С. 3.
53. Махмудов Л. У. Тадбиркорлик соҳасида электрон тижоратнинг туганган ўрни //Инновацион технологиялар. – 2020. – №. 2 (38). – С. 77-82.
54. Ubaydullooglu M. L. Improving the Innovation Management System in E-Commerce //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 257-262.
55. Makhmudov L. E-commerce taxation procedure: international and national standards //Результаты научных исследований в условиях пандемии (COVID-19). – 2020. – Т. 1. – №. 03. – С. 60-75.
56. Abdugarimov M. F., Kritskov L. V. Boundary control problem for the one-dimensional Klein-Gordon-Fock equation with a variable coefficient. The case of control by displacement at one endpoint with the other endpoint being fixed //Differential equations. – 2013. – Т. 49. – С. 731-743.
57. Kritskov L. V., Abdugarimov M. F. Boundary control of the displacement at one end with the other end free for a process described by the telegraph equation with a variable coefficient //Doklady Mathematics. – Springer US, 2013. – Т. 87. – С. 351-353.

58. Abdugarimov M. F. On optimal boundary control of displacements in the process of forced vibrations on both ends of a string //Dokl. Akad. Nauk Resp. Tadzhikistan. – 2013. – Т. 56. – №. 8. – С. 612-618.
59. Абдукаримов Б. А. ва бошқалар. Корхона иқтисодиёти (дарслик) //Т.: Фан. – 2005.
60. Абдукаримов Ф. Б. А. САВДО ХИЗМАТЛАРИНИНГ ИҚТИСОДИЁТ РИВОЖЛАНИШИДАГИ АҲАМИЯТИ //Журнал Инновации в Экономике. – 2021. – Т. 4. – №. 11.
61. Абдукаримов Б. А. ва бошқ. Савдо иқтисодиёти муаммолари. Ўқув қўлланма //Т.: Иқтисод-молия. – 2016. – Т. 504.
62. Abdugarimov M. F. Optimal boundary control of forced vibrations by the displacement at one end of the string with the other end fixed //Differential Equations. – 2014. – Т. 50. – С. 677-688.
63. Abdurkarimov F. B. RESEARCH AND SYSTEMATIZATION OF TRADE SERVICES SERVES TO IMPROVE THE COUNTRY'S ECONOMY IN THE CORONAVIRUS PANDEMY PERIOD //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2021. – Т. 1. – №. 1.1 Economical sciences.
64. Abdurkarimov F. B. THE ROLE OF TRADING SERVICES IN THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY'S ECONOMY //Economics and Innovative Technologies. – 2021. – Т. 2021. – №. 6. – С. 1.
65. Abdugarimov M. F. On a Boundary Control Problem for Forced String Os-cillations. – 2012.
66. Абдукаримов Ф. Б. Савдода бозор механизмини такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш йўллари (Самарқанд вилояти мисолида) //Иқтисодиёт фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. Самарқанд: СамИСИ. – 2011. – Т. 156.
67. Pulatov M. INTELLECTUAL PROPERTY PARAMETERS OF FINANCIAL REPORTING. – 2016.
68. Pulatov, M. (2016). INTELLECTUAL PROPERTY PARAMETERS OF FINANCIAL REPORTING.
69. Махмудов Л. У. Тадбиркорлик соҳасида электрон тижоратнинг тутган ўрни //Инновацион технологиялар. – 2020. – №. 2 (38). – С. 77-82.
70. Ubaydullooglu M. L. Improving the Innovation Management System in E-Commerce //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – Т. 2. – №. 1. – С. 257-262.
71. Makhmudov L. E-commerce taxation procedure: international and national standards //Результаты научных исследований в условиях пандемии (COVID-19). – 2020. – Т. 1. – №. 03. – С. 60-75.
72. Kuziboyeva O., Haydarov J. FELINE RHINOTRACHEITIS IN THE POPULATION DISEASE SPREAD //Eurasian Journal of Medical and Natural Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 284-286.
73. Negmatova K. et al. Effective Composite Chemical Reagents Based on Organic and Inorganic Ingredients for Drilling Fluids Used in the Process of Drilling Oil Wells //Advanced Materials Research. – 2012. – Т. 413. – С. 544-547.
74. Qizi B. D. F. Analysis of the Influence of the Investment Environmental Attractiveness on the Socio-Economic Development of Regions (On the Example Of Navoi Region) //Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 131-141